

”En boll av klumpar”

Om flyktingars tillhörande

Av: Tove Meng
Handledare: Ulf Johansson Dahre

Abstract

This bachelor thesis is a qualitative study that builds on five afghan immigrants' experiences of national belonging after living in Sweden for many years. The primary focus of this thesis has been to study what purpose place and belonging has in identity making. It problematizes that national territory is a big part of our identity making and our sense of belonging, especially when it comes to refugees. It is analyzed how national territory as space can be said to influence/ intervene with the interviewees sense of belonging and national identity making in their assumed displacement in Sweden. The study shows that territorialization can be problematic in transmigratory matters because it often confines people to their homelands, i.e. the national territory they originally come from. This study shows that my interviewees experience a sense of being, both in, and between, two national spaces because of sedentary thoughts. It shows that belonging is an ongoing process and situational in its form.

Key words: Belonging, Displacement, Territorialization, Transnationalism, Migration, National identity, Social anthropology.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.2 Relevans.....	5
1.3 Syfte och frågeställning	5
1.4 Avgränsningar	5
2. Metod	6
2.1 Intervjuer och tillvägagångssätt.....	7
2.3 Reflexivitet	9
3. Teoretiskt Ramverk	10
3.1 Tillhörande.....	10
3.2 Platsens betydelse	12
4. Hel, halv eller både-och?.....	15
4.1 Inre.....	15
4.1.1 Förändring.....	15
4.1.2 Platsbundenhet	18
4.1.3 Hitta en balans.....	19
4.2 Yttre	21
4.2.1 Afghan= taliban	21
4.2.2 På resande fot.....	23
4.2.3 Hemma?	25
4.3 Diskussion	25
5. Sammanfattande avslutning	29
7. Källförteckning.....	31

1. Inledning

“To be rooted is perhaps the most important and least recognized need of the human soul”, skrev den franska filosofen Simone Weil 1942¹. Att ”ha rötter” är förmodligen något av det viktigaste för människors självkänsla och identitet. Att ”ha rötter” är en symbolisk metafor för en människas ”tillhörighet” till en geografisk plats till vilken hen är naturligt bunden.

Vår globaliserade värld betonas numera alltmer av termer såsom transnationalism, långdistans och gränsöverskridande identifiering och praktiker som verkar karaktärisera många nuvarande migranter. Och därmed utvidgas också våra sociala, ekonomiska och politiska relationer alltmer utöver statsgränserna. Detta är kanske extra tydligt hos de som av olika orsaker förflyttar sig mellan olika länder. Immigranter (arbets- och kärleksmigranter, flyktingar med flera) skapar i sina vardagliga liv sociala relationer över statsgränserna och utvecklar individuella och kollektiva identiteter i relation till mer än en plats eller nationalstat. Folk har i alla tider flyttat på sig och därefter upprätthållit kontakter med hemlandet. Så transnationella band är egentligen inget nytt i sig². Men synen på nationalstaten som en tydligt avgränsad och suverän markör hänger fortfarande kvar samtidigt som en allt större mängd människor av många olika anledningar inte befinner sig på den plats de anses tillhöra, det vill säga nationalstaten eller *hemlandet*. Då är det lätt att se immigranter som migrerande kulturer, men migration är inte enbart ett demografiskt fenomen. Det är en socialt konstruerad process där kulturell identitet, ekonomi och politiska strategier spelar en stor roll. För att förstå relationen mellan demografi och kulturella formationer är det nödvändigt att förstå att flytten i sig får en speciell mening för den som flyttar på sig³. I det nya landet tvingas man förr eller senare att ompröva sitt tillhörande till hemlandet. Det råder en allmän uppfattning om att invandrare ”lever mellan två kulturer”, därför att de kommer från en plats, en nationalstat och en kultur till en annan.

Jag har i denna uppsats intresserat mig hur man egentligen förhåller sig till sina rötter och hur man som invandrare hanterar att bli ”upprotad” och huruvida man ”lever mellan två kulturer”. Varje år inkommer det mellan 27 000- 40 000 asylansökningar till Migrationsverket. Förra året var denna siffra uppe i 43 887 inkomna ärenden varav 12 576 stycken bifölls. 2549 av dessa var afghanska flyktingar som alltså fick stanna i Sverige⁴. Hur ser de på sitt tillhörande

¹ Malkki 1992:24

² Friedman, Randeria 2004:63ff, Malkki 1992:24

³ Friedman, Randeria 2004:xv

⁴ Bygger på Migrationsverkets statistik från åren 2009-2012. (<http://www.migrationsverket.se/info/7508.html>)

efter en tid i Sverige? Spelar den geografiska platsen de befinner sig på och/ eller den de kommer ifrån någon roll för deras tillhörande? Och isåfall hur?

1.2 Relevans

Det finns både en antropologisk och samhällsmässig relevans i att förstå flyktingskapets erfarenheter och effekter på identitet för att kunna förstå integrationsprocesser och integration i sin helhet. I dagens samhälle ses ”främlingar” ofta som ett hot mot det politiska och kulturella samhället, ibland till och med som potentiella terrorister⁵. Vem som anses vara en främling och inte tillhöra förändras hela tiden med växande etniska, kulturella och religiösa spänningar i och mellan samhällen och stater.

1.3 Syfte och frågeställning

Det övergripande syftet med denna uppsats är att få en bättre förståelse för vad *plats* och *tillhörande* har för betydelse för människors identitetsuppfattning. Detta belyser jag med hjälp av de kvalitativa intervjuer jag gjorde 2009 med fem afghanska flyktingar i och omkring Malmö.

- Hur stor betydelse har platsen man befinner sig på för människors identitetsskapande?
- Hur har mina informanternas tillhörande påverkats av tiden i Sverige? Vad innebär det att befinna sig ”mellan två kulturer”?
- Vad kan en ”territorialiserande” identitetssyn ha för konsekvenser för de grupper som klassificeras som ”malplacerade” och ”upprotade”?

1.4 Avgränsningar

Jag har som sagt intresserat mig för att man ofta pratar om invandrare som att de lever mellan två kulturer. Orsaken till att det blev just flyktingar var delvis på grund av att jag intresserade mig för att flyktingskapet, med ständiga rapporter från hemlandet om krig och elände skulle ge ytterligare en aspekt på individernas identitetsuppfattning och kanske även förstärka en eventuell ”kulturkrock”.

Att det blev flyktingar från just Afghanistan var att jag kände till en del om landet och dess konflikter sedan tidigare. Min studie har fokus på enbart afghanska flyktingar men det skulle egentligen kunna röra sig om flyktingar från andra länder också.

⁵ Yuval-Davis 2006:213

Jag har valt att använda mig av begreppet *tillhörande* i denna uppsats. Det är svårt att använda identitet som en analytisk kategori då det snarare är symboler eller markeringar av sociala positioner och kulturella skillnader. En individ har inte bara en identitet. Snarare multipla, tvärgående identiteter. Identitet är en ständigt pågående process. Och förhandlande identiteter är kanske speciellt utmärkande för invandrare och minoriteter⁶.

Mitt fokus för uppsatsen ligger på tillhörande i förhållande till platsen man befinner sig på och platsen man kommer ifrån. En människa kan ha en mängd olika tillhörande och dessa förändras och måste omvärderas hela tiden och kanske framförallt då man immigrerar till ett nytt land.

2. Metod

I följande stycke kommer jag att presentera den metod jag använt i arbetet med denna uppsats. Jag kommer även att ge en kort presentation av mina informanter samt mitt tillvägagångssätt och tankar kring intervjuerna.

Ett klassiskt antropologiskt fältarbete går ut på att under en längre tid vara delaktig i det fält man studerar, på detta sätt kan man etablera en långvarig relation till sina informanter och eventuellt till det samhälle man studerar. Min metod är dock inte ett klassiskt antropologiskt fältarbete i den bemärkelsen, då jag inte varit på en och samma plats en längre tid utan endast träffat mina informanter vid bestämda tidpunkter. Jag har inte heller gjort deltagande observationer i den antropologiska betydelsen, det vill säga deltagit i mina informanternas vardagliga liv. Däremot har observationer varit en integrerad del av själva intervjuprocessen, i samtal och möten med mina informanter.

De personer jag har valt att intervjua har jag fått kontakt med dels via bekanta och dels via Harald Holst på Svenska Afghanistan kommittén (SAK). Jag har även fått några kontakter via en av mina informanter. Min utgångspunkt var att intervjua tre kvinnor och tre män i spridda åldrar för att få lite variation. Det blev dock fem intervjuer då det var svårt att hitta en passande tid med min sjätte informant. Det är en relativt spridd ålder på mina informanter där den äldsta är i 60-årsåldern och den yngsta i 25-årsåldern.

⁶ Yuval-Davis 2006:202f

Intervjuerna och transkriberingen av dessa gjordes för flera år sedan nu, men då jag inte analyserar dem i relation till någon samtida händelse varken då eller nu tycker jag att de fortfarande är aktuella.

2.1 Intervjuer och tillvägagångssätt

Här följer en kort presentation av mina informanter. De ville alla vara anonyma och således har jag gett dem ett annat namn här. Därefter kommer jag att beskriva hur jag gått tillväga under intervjuprocessen.

Nasir kom till Sverige som 24-åring 1989 som politisk flykting. Trots civilingenjörs utbildning i Afghanistan jobbade han vid intervjutillfället som lärare på en gymnasieskola och även som körskollärare. Han är engagerad i en afghansk kulturförening i Malmö som utöver att anordna kulturella evenemang också jobbar med integration och information till nyanlända flyktingar. Han är även engagerad i SAK. Är gift och skojar om att han har tio barn, egentligen har han bara fyra. Nasir blev min så kallade keyinformant.

Ahmed föddes 1956 och kom till Sverige för tio år sedan. Han är gift men har inga barn. Han är magister i historia och i Afghanistan jobbade han med nomader. Han är engagerad i flera olika projekt och kulturföreningar. Han är mycket engagerad i att flyktingbarn och ungdomar skall känna till sitt lands historia och att de skall kunna tala sitt modersmål. Det är viktigt för integrationen menar han.

Mehmed är en 33-årig asylsökande man som kom till Sverige 2004. Han väntade fortfarande på beslut om uppehållstillstånd vid intervjutillfället. Han är ordförande i en förening för afghanska asylsökande i framförallt södra Sverige och har även som jobb att hjälpa nyanlända flyktingar att komma till rätta i Sverige. Mehmed var mycket engagerad i frågan om att afghanska flyktingar skickades tillbaka trots att situationen i Afghanistan fortfarande var så osäker vid intervjutillfället. Han hade i anledning av detta bland annat organiserat protestdemonstrationer på flera ställen i Sverige. I framtiden vill han plugga politik och internationella relationer.

Miriam var 24 år när jag intervjuade henne. Hon kom till Sverige 1997 från Ryssland där hon med mamma och syskon hade befunnit sig i ca 1 år. Pappan kom till Sverige tidigare då han hotats av; *"de var inte talibaner men de var islamistiska"* [alltså politisk islam] som ansåg att hennes pappa var för nymodigt inställd. Vid intervjutillfället jobbade hon som hemspråkslärare i dari och pashtu och bodde hemma hos sina föräldrar.

Yasmin är gift och har två barn och studerade vid intervjutillfället på högskola. Hon är även projektledare i en kvinno förening. Hon lämnade Afghanistan 1988 som liten och levde som flykting i Pakistan i tre år. Hon kom till Sverige första gången 1991 och bodde sedan några år i USA varpå hon flyttade tillbaka till Sverige.

Jag har gjort en kvalitativ studie. Enkelt uttryckt kan man säga att kvalitativ forskning använder exempelvis fallstudier och djupintervjuer för att få fram ett mer djuplodande subjektivt resultat, medan kvantitativ forskning använder statistik och enkäter undersökningar för att kunna få fram mer generaliserande resultat⁷. Min studie är en fallstudie på hur ett fåtal afghanska flyktingar uppfattar sitt tillhörande i det nya landet och är gjord för att få en uppfattning om hur det kan vara att som flykting flytta från sitt hemland, inte för att få fram något allmängiltigt resultat.

Jag har använt mig av semistrukturerade intervjuer, vilket innebär att jag använt mig av ett par på förhand utvalda frågor samtidigt som jag låtit mina frågor ledas av det mina informanter svarat. Vid varje intervju har jag frågat om de ville vara anonyma vilket alla ville vara och därmed har jag gett dem andra namn här. Vid tre av fem tillfällen använde jag bandspelare. En informant ville inte att jag använde bandspelare och därför gjorde jag minnesanteckningar. En annan av mina informanter träffade jag aldrig och hennes intervju gjordes i ett chattforum på internet.

Jag träffade mina informanter för intervju en gång vardera och flera av intervjuerna genomfördes på platser med mycket folk som kom och gick och mycket ljud vilket i viss mån påverkat resultatet, då intervjuerna kanske kunde varit mer djupgående om vi suttit i en lugnare miljö. Den bullriga miljön och det faktum att det bara blev ett intervjutillfälle vardera kan också ha gjort att mina informanter inte har känt sig bekväma med att ta upp vissa ämnen. Vid intervjun med Miriam använde jag mig av minnesanteckningar eftersom hon önskade det. Hennes intervju ägde rum på ett kontor på hennes jobb där även en kollega var närvarande. Det är möjligt att närvaron av andra under denna intervju och de andra intervjuerna påverkat mina informanter att vara mindre öppenhjärtiga i sina svar.

Att anteckna på plats kan vara bristfälligt då man kanske inte kan få med allt som sagts under intervjun. Förutom viss problematik jag i efterhand hade med de bandade intervjuerna på grund av bullrig bakgrund i kombination med dålig teknisk utrustning hade det varit bra att under transkriberingen av intervjun med Miriam kunna lyssna igenom exakt vad som sagts.

⁷ Hylland Eriksen 2000:25ff

Intervjun med Yasmin genomfördes via chatt och här var problematiken en helt annan. Först och främst kunde jag förstås under intervjun varken se eller höra henne vilket förmodligen hade gett mig en bättre bild av vad hon kände inför vissa saker. Detta kan ha påverkat min tolkning av hennes svar. Vid flera tillfällen hade jag till exempel velat ställa följdfrågor som jag lät bli med då jag var osäker på hur hon skulle uppleva dem. Hade jag sett och pratat med henne tror jag att det hade varit enklare att avgöra och enklare att formulera frågor och tankegångar än när man skall skriva ner dem. Ett skrivet svar ger sällan den känslan en suck eller blick som ett svar ”öga mot öga” kan ge.

2.3 Reflexivitet

Jag hade vid några tillfällen under mina intervjuer en känsla av att jag genom att göra just denna undersökning och sätta just flyktingar från Afghanistan under ”lupp”, särskiljde mina informanter från andra och pekade ut dem. Vad gör jag denna studie för egentligen och vad har jag för rätt? Ett exempel på när jag kände så var när jag intervjuade Yasmin och hon sa;

”[...] man bli utpekad som att man inte tillhör här [...] utpeka dig som invandrare [...] här oavsett hur bra utbildad man är och alltid förbli en av dem andra [...] särskild om man är afg”.

Citatet är taget ur sitt sammanhang och jag tror egentligen inte att hon syftade på mig men när jag läste detta under intervjun kände jag att jag var en av dem som ”pekade ut” henne som afghansk flykting just för att det var anledningen till vi ju satt och chattade, på grund av hennes ”egenskap” som afghansk flykting.

Genom att överhuvudtaget göra denna studie och sätta afghanska invandrare i fokus gör jag en åtskillnad mellan dem och andra. Jag tillför identitetskategorier, som de kanske helt eller delvis inte känner igen sig i, som afghan och/eller invandrare. Som hon indirekt säger, att bli utpekad som invandrare innebär på sätt och vis att man inte tillhör, man är främmande. Av vikt här ligger en nästintill allmän inställning i dagens samhälle att främlingar uppfattas som ett hot mot det politiska och kulturella samhället. Rent utav potentiella terrorister.

Det sätt man ställer frågor på, och de ord man väljer att använda påverkar och färgar i viss mån de svar man får. Eftersom att jag i egenskap av intervjuare definierar begreppen, tar jag i viss mån för givet att de har samma föreställningar om hur det ligger till som jag. Därmed finns det en viss diskrepans mellan informantens beskrivning och antropologens beskrivning

av samma sociala sammanhang⁸. Det kan också finnas en viss diskrepans mellan vad folk säger och vad de faktiskt gör. Men dessa motsägelser kan ibland leda till antropologiska insikter och ökad kunskap.

3. Teoretiskt Ramverk

I den här sektionen kommer jag att beskriva mitt teoretiska ramverk. Jag har intresserat mig för vilken betydelse platsen man befinner sig på och den man kommer ifrån har för människors tillhörande. Jag har framförallt använt mig av Liisa Malkki. Vikten av att ha rötter går som en röd tråd genom mitt teoretiska ramverk. Det är viktigt för alla men kanske framförallt för de som immigrerat till ett annat land med eller mot sin vilja att veta var de kommer ifrån.

Jag börjar med att förklara begreppet *tillhörande* för att genom detta sedan förstå och förklara bandet mellan plats och individ. Därefter går jag in på Malkki's diskussion om *sedentering* och *territorialisering* av människors identitet.

3.1 Tillhörande

En individ eller grupp's tillhörande rör sig enligt Nira Yuval-Davis, om ett känslomässigt band till något eller någon, det får en att känna sig hemma och säker⁹. Där det finns en sfär av odiskutabel "vi"- känsla där man bara kan slappna av och vara sig själv för att man har en intuitiv kulturell kompetens som gör att man inte behöver anstränga sig¹⁰. Tillhörandet i denna sfär, det egna och andras är något så självklart att man inte ens reflekterar över det, något som man ser som naturligt. Alla människors identitet och tillhörande förändras medvetet eller omedvetet genom livets gång, inte bara då man migrerar till ett annat land. En människas olika tillhörande och identiteter är i ständig rörelse, det är en process som aldrig tar slut.

Identiteter är enligt Yuval-Davis skildringar som individer väljer att berätta för andra och sig själva om vilka de är och inte är, vart de tillhör och inte tillhör. Denna skildring relaterar direkt eller indirekt till den egna och andras uppfattning om vad ett tillhörande till ett visst kollektiv (av till exempel etnisk, nationell, kulturell, religiös karaktär) innebär¹¹. Denna

⁸ Hylland Eriksen 2000:36

⁹ Yuval-Davis 2006:202f

¹⁰ Hylland Eriksen 2004:92

¹¹ Yuval-Davis 2006:202

uppsats kommer framförallt att behandla det nationella tillhörandet. Identitet är en kombinerad process av att vara och att bli, tillhöra och vilja tillhöra. Ändå uppfattas människors tillhörande och identitet oftast som något varaktigt och oföränderligt¹². Något som kan vara mycket problematiskt och kanske blir extra tydligt för de människor som migrerar till ett nytt land. När man byter plats innebär detta ofta att man måste ompröva sina tillhörande (kanske speciellt till den plats eller det land man kommer ifrån, se nedan) och det är först när dessa självklara och naturaliserade tillhörande ifrågasätts av individen själv eller av andra som de artikuleras och synliggörs¹³. Malkki diskuterar ”structural invisibility”¹⁴, alltså att vi bara ser det vi förväntar oss att se och att det vi förväntar oss att se beror på vad vi lärt oss av vår kulturs normer och regler. Enligt Yuval förstärks de känslomässiga banden eller tillhörandena ju mer uppmärksammas och osäker man blir i sitt tillhörande. Att då ta upp en tydligt definierad och avgränsad identitet är ett sätt att hantera konfliktfyllda och motstridiga konkurrerande identiteter¹⁵. Det bör dock tilläggas att identitet och tillhörande inte alltid är ett fritt val. Det som avgör sociala identiteter speciellt om man tillhör en minoritet är det tillskrivande tillhörande som majoriteten ger¹⁶.

Tillhörandekonstruktioner bedöms, värderas och politiseras också ofta i tillexempel nationella sammanhang. Yuval-Davis kallar det ”tillhörandepolitik”. Tillhörandepolitiken beslutar om individen är innanför eller utanför den föreställda gemenskapen. Om de är med ”oss” eller ”dem”. Vad som krävs av en specifik person för att hen ska få tillhöra kollektivet¹⁷. Tillhörande krav som baserar sig på sociala positioner som ursprung, etnisk tillhörighet, födelseplats är det mest rasialiserade och minst genomträngliga för de individer som inte anses tillhöra. Språk, kultur och ibland religion är mer öppna för frivillig och ofta även assimilatorisk identifiering med specifika kollektiv. Ett gemensamt set av värderingar, såsom demokrati och mänskliga rättigheter som tillhörande signifikanter är kanske den mest genomträngliga tillhörande gränsen av alla. Men vissa politiska tillhörandeprojekt presenterar sig med mer öppna gränser än vad de faktiskt har¹⁸. Något som mina informanter upplever i sin kamp om tillhörande i Sverige.

¹² Yuval-Davis 2006:202

¹³ Ibid

¹⁴ Malkki 1995:7

¹⁵ Yuval-Davis 2006:202

¹⁶ Calhoun 2003:536

¹⁷ Yuval-Davis 2006:204

¹⁸ Yuval-Davis 2006:209

I nästa stycke kommer jag att diskutera platsens betydelse i identitetskonstruktioner. Liisa Malkki hävdar i sitt resonemang att det är problematiskt att människors identiteter och tillhörande till platsen ofta ses som statiskt. I en transnationell värld som vår kan detta att ha rötter vara ett problem i integrationsprocesser¹⁹.

3.2 Platsens betydelse

Att ha rötter är något som länge ansetts vara viktigt för oss människor. Detta innebär att människans själ och identitet är djupt sammankopplad med en specifik plats²⁰. Denna tanke grundar sig delvis i nationalstaten och dess nationella diskurser. Den utgår från att nationen eller folket har ett naturligt och självklart tillhörande till ett avgränsat territorie. ”Riktiga” nationer är tydligt utmärkta och igenkännbara på en världskarta då nationen ses som synonymt med landet/ territoriet. Människor, språk, kultur, normer och värderingar anses tillhöra detta territorie²¹. När något eller någon korsar en gräns in till ett annat territorie verkar detta därmed ”malplacerat”. Om det är en flykting som korsar gränsen från ett land till ett annat, så antar man enligt detta tankesätt att det leder till någon form av kulturkrock och desillusionerat beteende²².

Denna territorialiserande identitetssyn gör att människor på gott och ont identifieras och identifierar sig som ”rotade” i en plats, de tillhör denna plats och hämtar sin identitet från dessa rötter. Botaniska metaforer, såsom träd förstärker och naturaliserar länken mellan folk och plats. Användningen av metaforer för släktskap som moderland och modersmål är territorialiserande då dessa metaforer konnoterar något till vilket man är naturligt bunden²³. Varje nation kan man säga är som ett stort familjetråd rotade i marken som göder det.

Denna naturaliserade identifikation mellan land och folk reflekteras och återskapas också genom de känslomässiga band man har till en specifik plats. De känslomässiga banden symboliserar lojalitet till nationen och tillhörighet till marken ända in i döden. Vikten av att begravas i den jord man kommer ifrån, att kyssa marken när man kommer hem efter en lång utlandsvistelse eller att ta en bit av jorden med sig då man emigrerar kan illustrera denna starka känslomässiga symbolik. Detta känslomässiga tillhörande till marken är inte bara neutraliserat, det uppfattas också som ett spirituellt och moraliskt behov. Det vill säga att

¹⁹ Friedman, Randeria 2004:82f, se även Malkki 1995:5ff

²⁰ Malkki 1992:24

²¹ Malkki 1992:26f

²² Malkki 1992:27f

²³ Ibid

bandet mellan individ och plats uppfattas gå väldigt djupt, ända in i själen. Att flytta från en plats till en annan innebär därmed att något är fel, som individ blir man malplacerad eller upprotad. Inom migrationsstudier har man därav haft den långtgående uppfattningen att flyktingar i egenskap av sitt flyktingskap innebär ett ”problem”²⁴. Detta problem finns inneboende i flyktingarnas kropp, sinne och själ utan relation till de politiska processer som orsakat deras malplacering. Problemen ses utifrån ett medicinskt och psykologiskt perspektiv, där mental sjukdom, psykologisk stress, depression och ångest i olika grad anses vara en naturlig följd av denna malplacering. Det kan förstås vara en oerhört förödande händelse att behöva flytta på sig och bli upprotad, men detta territorialiserade sätt att se på identitet gör att man tenderar att se problemen enbart utifrån ett inre patologiskt tillstånd för den malplacerade och därmed riskerar man att helt gå miste om den sociopolitiska kontexten²⁵. I förlängningen försvårar detta integrationsprocesser ur både ett samhälls- och individperspektiv.

Upprotningen signalerar enligt denna uppfattning en förtappning av moralen och ett känslomässigt förtappande av själen. Eftersom att både kulturella och nationella identiteter uppfattas i territorialiserade termer hotar denna malplacering att förstöra dessa. När det gäller immigranter och flyktingar pratar man ofta om ett ursprungsland eller hemland. Detta är komplext då människor (så även mina informanter som vi kommer att få se) identifierar sig och kategoriseras utefter sina hemländer, kulturer och ursprung vare sig de vill eller inte²⁶. De blir en slags ”spoiled identities” där de uppfattas och kanske även själva upplever sig leva mellan två kulturer.

Liisa Malkkii använder uttrycket "the national order of things" för att beskriva detta fenomen som är djupt kulturellt rotat och samtidigt globalt i sin betydelse²⁷. Med hjälp av detta synsätt konceptualiseras relationen mellan människor och platsen till denna metafysiska sedentarism eller territorialisering som beskrivits här. Hon menar att det är ett kulturellt och politiskt faktum att många människor, akademiker inkluderat, ser identitet genom denna essentiella lins²⁸. Jag kommer i denna uppsats härnäst att kalla denna diskurs för *det klassiska synsättet*.

Det finns två alternativ som kan utmana det klassiska synsättet. Båda alternativen bygger på de hutuflyktingar från Burundi som Malkki bedrivit fältarbete bland i Tanzania och hur de

²⁴ Malkki 1992:33f

²⁵ Malkki 1992:33

²⁶ Malkki 1992:31ff

²⁷ Malkki 1995:5

²⁸ Malkki 1992:37

konstruerar sina identiteter i exil. Den ena hutugruppen levde i ett flyktingläger och de återskapade sin nationella identitet, hemland och flyktingskap i exil som ”ett folk, en nation i exil”. Flyktingskapet hade en central roll i identitetsskapandet och de var långt ifrån att vara några spoiled identities då de värderade sitt flyktingskap högt och såg det som ett tecken på exilens temporaritet och vägran om att rota sig på en plats de inte ansåg sig tillhöra. Istället för ett problem hade själva malplaceringen blivit en form av kategorisk renhet för ”lägerflyktingarna”²⁹. Genom att vara flykting, en person som inte längre var burundisk medborgare och ännu ej en tanzaniansk immigrant, hade renheten som flykting blivit ett sätt att bli ännu renare och starkare i deras identitet som Hutu. Den sanna nationen eller folket sågs som en moralisk entitet (ett moraliskt samhälle) som formades av exilen. Genom denna alternativa nationalistiska essentialism utmanar ”lägerflyktingarnas” syn på nationen och identitetskonstruktion det klassiska synsättet menar hon³⁰.

Den andra gruppen hutuflyktingar levde i och kring en storstad. De hade inte konstruerat en sådan kategoriskt essentiell distinkt kollektiv identitet som lägerflyktingarna, då de var mer kosmopolitiska i sitt identitetsskapande. ”Stadsflyktingarna” hade låtit sig inspireras av den sociala kontexten i stadslivet och visade upp multipla identiteter. De var inte essentiellt hutu, flyktingar, tanzanianer eller burundeser utan de var med Hebdidge uttryck ”breda personer”³¹. Deras identiteter var kreoliserade, rhizomatiska identiteter som var föränderliga och situationella snarare än essentiella och moraliskt grundade. Många av dem var osäkra på om de någonsin skulle återvända till Burundi och därmed kan man ifrågasätta om de ens befann sig i exil menar Malkki. Till skillnad från lägerflyktingarna skapade de inte en glorifierad nationell identitet i processen att hantera rotlösheten i stadslivet utan en livlig kosmopolism. Något som fick lägerflyktingarna att se dem som orena, problematiska element av hutuflyktingarnas nationella identitet i exil.

Motsättningen mellan lägerflyktingarna och stadsflyktingarna (eller “nationalisterna” och “kosmopoliterna”) i Tanzania föreslår alternativa konceptualiseringar. De visar på att identitet alltid är i rörelse och är en process, delvis självkonstruerad, delvis en kategorisering av andra, delvis ett tillstånd, en status, en stämpel, ett vapen, en sköld, en minneskälla, med mera med mera³². Lägerflyktingarna värnade om en kategorisk renhet, stadsflyktingarna en kosmopolitisk ”orenhet”. Men båda dessa identitetstyper var rhizomatiska som alla identiteter

²⁹ Malkki 1992:35f

³⁰ Malkki 1992:35ff

³¹ Malkki 1992:36

³² Malkki 1992:37

egentligen är och det vore inte etnografiskt korrekt att studera dessa som någon snedvridning av idealiska sanna rötter³³.

I detta kapitel har jag redogjort för Yuval- Davis syn på tillhörande och den politik som finns runt den. Jag har även visat på Malkkis diskussion om platsens betydelse i vår identitetsuppfattning och det problematiska med det klassiska synsättet som kort sagt är ett inrutat sätt att se på identitet, plats och malplacering.

4. Hel, halv eller både- och?

Detta kapitel handlar om mina informanternas inre och yttre perspektiv på sitt nationella tillhörande. Identitet och tillhörande är ett dubbelriktat projekt mellan olika grupper som verkar genom inkludering och exkludering i och utanför dessa grupper. Tillhörandet skapas delvis av den egna självbilden men även av hur man uppfattar omgivningens syn på en.

4.1 Inre

4.1.1 Förändring

Att tvingas fly till ett nytt land är förenat med en massa förändringar och detta kan uppfattas som enorm motgång speciellt då tidigare erfarenheter inte längre räcker till i det nya landet³⁴. Att inte längre kunna uttrycka sig på det språk man är van vid uppfattas tillexempel ofta som en stor motgång men det kan även finnas stora skillnader i hur man uttrycker sig. Ordens betydelser och innebörder är ofta kulturellt betingade³⁵. Tillexempel skiljer det sig hur man ser på giftermål och parrelationer, något som Nasir märkte redan vid ankomsten till Sverige.

”när jag kom första dagen här blev intervjuade av polisen vid svävarterminalen [...] och polisen frågade mig ”Är du gift?” Och jag sa att... ”nej” och han sa ”Har du barn?” och jag sa ”Jag har redan svarat dig jag är inte gift hur kan jag ha barn?” och han sa man kan ha barn även om man inte är gift. [...]”I Sverige ja” [skratt] så det var inte någonting jag ... ”kan man ha det? NÄ men det har jag ju inte. Hur kan man ha barn om man inte är gift?”

Dessa skillnader kan förstås upplevas på olika sätt, vissa incidenter är mer överkomliga än andra. Här är ett citat hämtat från en afghansk kvinna som inte ville ställa upp på en intervju

³³ Malkki 1992:37

³⁴ Franzén 2001:41f

³⁵ Franzén 2001:32, 35, 37 Calhoun 2003:548

men som gav mig några skriftliga svar på några intervjufrågor hon tidigare fått av en journalist. Frågan gällde om hon hade stött på några kulturkrockar.

”Jag glömmer det aldrig- jag hade bjudit hem en kollega och ville bjuda på något fint. Serverade ett får huvud på fat, det finaste man kan laga till i Afghanistan. Men kvinnan blev inte bara chockad, hon blev faktiskt skrämmd.”

Jag frågade mina informanter om hur de förväntat sig att Sverige skulle vara och om de kanske rent av tyckt att det var skrämmande att komma hit.

”Det var inte så skrämmande som jag trodde.. [...] Vi tror att det skulle vara något skrämmande. Eh.. det var inte så. [...]att den familjetraditionen som man hade här var nog lite nog skrämmande för oss...[...] Att en 18-åring lämnar sina föräldrar ensamna tillexempel. [...]Att en tjej dricker sig.. eller tills hon blir full [...] och samma sak med en kille... Skillnaden var inte så stor.. jag menar alltså om man jämför Kabul dåtidens Kabul med dagens Sverige. [...]Men det är ju att kulturer varierar i Afghanistan [...] Det är ganska stor skillnad mellan stad och land och mellan södra och östra delen och västra delen.. ehm.. det är ganska stor skillnad. [...]Så det var lite inte skrämmande med saker och ting så men det var lite skillnad att jag såg ett par kysste varandra på gatan ...det var någonting som.. Och eh.. det som var.. lite konstigt [...]”

(Nasir)

Nasir och hans fru var med andra lite oroliga för att komma till Sverige och de trodde att det skulle vara mer annorlunda i Sverige än det faktiskt var. När de väl kommit hit tyckte han dock att det nästan funnits större kulturella skillnader mellan olika regioner såsom storstaden Kabul och landsbygden i Afghanistan än mellan Sverige och Afghanistan. Men visst fanns det skillnader. De var dock inte skrämmande snarare lite uppseendeväckande. Något man hajar till över; som tillexempel att se par kyssas öppet på gatan.

Även möjligheterna att skaffa ett yrke som motsvarar den utbildning man hade i hemlandet ter sig annorlunda här i Sverige.

” [...]Du är läkare eller lärare, inga rättigheter här. Så vi kommer att förlora språket, så det är naturligtvis så när man kommer här man måste lära sig svenska. Det är ja det tycker jag, det är språket som nyckel. Ok språket, du förlorar du måste ändra på den och sen religionen också.”

(Mehmed)

Med inga rättigheter här menar Mehmed möjligheter och syftar på det faktum att en utländsk yrkesexamen ofta inte gills i Sverige eller i alla fall behöver kompletteras³⁶. Mehmed var den ende av mina informanter som var asylsökande vid intervjutillfället och han hade en ganska uppgiven och kritisk inställning till hur saker och ting ter sig för invandrare i Sverige. Då han genom sitt jobb som flyktingmottagare stöter på dessa frågor även på jobbet höll han en generell nivå under intervjun och gick aldrig riktigt in på sin egen upplevelse av att vara invandrare i Sverige. Men man kan ”läsa mellan raderna”. Han var den av mina informanter som var speciellt upprörd över sitt tillhörande i Sverige – allt han förknippar med sin identitet fungerar inte alls på samma sätt i Sverige. Han var obönhörligt uppmärksam på sitt tillhörande eller snarare ”o-tillhörande” till Sverige som han upplevde det och hade med andra ord inte hunnit skapa nya tillhörande till Sverige och den nya transnationella kontext han befann sig i då.

Mina informanter tyckte inte att de har samma förutsättningar att utöva sin religion som de skulle önska och som de hade i Afghanistan. I Sverige sammanfaller till exempel nationella helgdagar som bekant med kristna eller förkristna högtider, inte islamska. Att be under arbetstid eller i skolan är också begränsat. Ett annat exempel är svårigheterna att fira de muslimska högtiderna. Det var i slutet av fastemånaden Ramadan då jag intervjuade Nasir och den stora avslutningsfesten Idt skulle infinna sig på fredagen därpå. Han berättade att han och barnen skulle jobba och gå i skolan precis som vanligt denna dag och därmed inte skulle kunna fira Idt som de skulle vilja. ”Det är ju bara vid de svenska högtiderna vi är lediga”.

Yasmin och Miriam tyckte dock inte att det är speciellt problematiskt att vara muslim i Sverige. Var och en kan bestämma själv tyckte de. Men samtidigt som det finns en frihet att göra vad du vill finns inte alltid möjligheterna att göra det. För Mehmed till exempel var det en stor förlust att inte kunna gå till moskén som han gjort tidigare.

”[...] Jag är muslim va, men när jag kom här jag kunde inte hitta någon moské. Du förstår va? Det finns ingen moské här i [stad i skåne.] tyvärr. Det finns i Malmö och det finns i någon källare i Lund någonstans. Så jag menar att det är religionen du måste lämna”. Men man behöver inte lämna religionen helt förstås ”privat när du har i ditt hjärta det är det du har, men annars som som Afghanistan eller något annat muslimland [...] så det finns möjlighet vem vill ha gå till kyrkan vem ha gå till moskén [...] den som vill, men här ... eh.. dom vill inte göra det”.

³⁶ Franzén 2001:148

Det dessa citat berättar kan kanske te sig som småsaker i sig men i kombination med alla andra förluster eller förändringar såsom familj, vänner och social status kan detta bli allt annat än småsaker för de individer som migrerar, speciellt för flyktingar. Förlusten av det sociala kapitalet innebär att tidigare erfarenheter inte räcker till i det nya sammanhanget.

4.1.2 Platsbundenhet

När jag frågade Nasir hur det hade varit att besöka Afghanistan efter flykten till Sverige berättade han att han känt sig som svensk ”från första till sista dagen” där. Samtidigt kan han inte säga om han är som han uttrycker det ”helt” afghan eller ”helt” svensk. Men då han säger att ”Jag har... alltid älskat och kommer alltid älska och älskar fortfarande namnet afghan. [...] Det... det är... jag har inom mig, det är blod, det är kött. Det.. det kommer aldrig.. att försvinna.” så står det honom uppenbarligen varmt om hjärtat att vara afghan. Ordet afghan eller innebörden av det ordet för honom, tillhör hans kropp, det är hans blod och kött som han säger. Genom att välja detta kroppsliga uttryck åter-naturaliserar han sitt tillhörande som afghan, det är ett självklart tillhörande för honom, något han inte kan (ens om han skulle vilja) göra något åt. Att vara afghan är för honom väldigt känsloladdat, kanske just för att detta tillhörande inte längre är så självklart. Yasmins afghanska tillhörande är lika naturaliserat och självklart för henne som det är för Nasir.”[...] jag kommer alltid känna mig afghan, oavsett var jag än är, även då om jag vill bli svenska skulle nog samhället ändå betrakta mig efter min utseende och härkomst”. Var hon än befinner sig i världen så är det afghanska tillhörandet starkt känslomässigt betingat. Nasir fortsätter med att han också älskar Sverige, men att;

”Jag är inte helsvensk, jag kommer aldrig att bli... samhället kommer aldrig att acceptera mig som en helsvensk. Aldrig. Vi kommer alltid ha fördomar om saker och ting. [...] Och det är ju så naturligt. Ska inte klaga på den. Det är naturligt att svenskarna tycker så. Det är naturligt. [...] Men vi.. som just nu är mellan värld Afghanistan och Sverige så... ibland man känner sig lite identitetslös.. Vi har inte en stark identitet. En stark afghansk identitet som kommer att försvara...”

Med en stark och ”hel” identitet menar han ett tillhörande till något som är så självklart att det inte går att ifrågasätta, varken av honom själv eller av någon annan. Då tillhörigheten är så självklar finns det inte heller någon ovisshet att försvara. Nasir upplever inte sitt tillhörande till Sverige som självklart, varken för honom själv eller för sin familj. Trots att de är svenska medborgare.

”Mina barn har ingen identitet... Mina barn föddes här och dom är.. identitetslösa. Här hemma kanske dom kanske lever dom lite på den afghanska sättet och... kulturen. Där ute dom är.. kanske svenska men inte helsvenska.”

Det finns en skillnad i hur Nasirs tillhörande ser ut och hur hans barns tillhörande ser ut. Han känner sig trots allt mer hel i sitt afghanska tillhörande än vad han upplever att hans barn är. Men han och familjen befinner sig ändå mitt emellan Sverige och Afghanistan eftersom de inte riktigt tillhör någonstans, speciellt då inte barnen. Här i Sverige är de afghaner eller lever lite på det afghanska sättet som han uttrycker det, utanför Sverige är de däremot svenskar men inte helt. Trots att hans barn är födda och uppvuxna i Sverige har de inte ett självklart och helt svenskt tillhörande. Och då de inte heller har ett självklart eller helt tillhörande till Afghanistan är de med andra ord identitetslösa tycker han. Det är problematiskt för honom och hans familj att hitta en hel och stark identitet då de upplever att de befinner sig mellan Sverige och Afghanistan. En anledning till att Nasir upplever att han och familjen befinner sig emellan Sverige och Afghanistan och därmed är identitetslösa är det klassiska synsättets starka koppling mellan ett naturligt, helt och självklart tillhörande till en plats och den nationella identiteten.

4.1.3 Hitta en balans

”Man känner sig inte hemma varken här eller där. Man känner sig lite halv. Jag har levt halva mitt liv här. Det är komplicerat. Är jag svenskafghan eller afghansvensk? Är det någon skillnad?”

Miriam hade en liknande bild av sitt komplexa tillhörande som Nasir och Yasmin. Men efter en stunds diskussion fram och tillbaka bestämde hon sig för att hon är svenskafghan. Att hon slutligen väljer att sätta det svenska tillhörandet framför det afghanska är för att hon ser sitt svenska tillhörande som starkare än det afghanska. Hon förklarade varför såhär ”En tjej i min ålder som bor och lever i Afghanistan nu har förmodligen värderingar och normer som inte stämmer överens med mina. På det sättet är jag svensk”. När det kommer till normer och värderingar är det alltså lättare för Miriam att säga att hon är svensk. Men det kan förstås också vara så att hon upplever sig som mer svensk för att hon levt i Sverige större delen av sitt liv och därmed inte har samma starka koppling till Afghanistan som Nasir har.

Just normer och värderingar verkar vara av en avgörande faktor för mina informanternas tillhörande till just Sverige. När jag frågade Nasir om han kände sig integrerad svarade han ja. Men han lade samtidigt till det här;

"[...] att byta identitet, att byta hudfärg och sånt Nej det har jag inte gjort. Är definition att [...] jag måste.. fira jul.. eller mina barn måste äta griskött.. om det är integration så är jag inte integrerad. Om integration är så att .. att jag kan normer och lagar och normer som samhället sätter för mig.. så är jag integrerad" (Nasir)

När det kommer till normer och värderingar så är det alltså lättare för Nasir att anse sig vara integrerad och tillhöra Sverige. Nedan kommer jag beskriva hur mina informanter ofta brottas med fördomar och diskriminering på grund av att de just kommer från Afghanistan och den uppfattning en del kan ha om afghaner och muslimer. Att de skulle vara odemokratiska, bakåtsträvande, kvinnofientliga och på andra sätt fundamentalistiska för att de kommer från ett land där fundamentalister som talibanerna haft ett stort inflytande.

När jag pratade med Ahmed tyckte han att just integration är väldigt viktigt. Att komma till Sverige från ett land som Afghanistan är en kulturkrock som han kallade det, "man förstår inte vad händer här".

"Man kan bli inte framtid att [om] man integrerar sig inte samhället [...] Och samtidigt behålla våra kulturs grejer, som är viktiga för identitet [...] Till exempel.. om man vet inte sitt språk.. sitt historie [...] man kan säga så det [man] är halvt mannen...[...] det är svårt för den här persons [...] om hon eller han vet inte om kultur.. språk.. och tradition...historie."

Det är viktigt att lära sig hur det nya samhället ser ut och "Hur kan du kombinera den här två kulturen [...] Ja.. använda sig av båda", tyckte Ahmed. Att känna till sin historia, kultur och språk är viktigt för identiteten, utan den är man "halv". Här innebär ett halvt tillhörande på sätt och vis något annat. Här syftar det på att man ska kunna känna till sitt hemlands kultur för att kunna känna sig hel i sitt tillhörande i Sverige. Men principen är densamma. Barnen som Ahmed jobbar med har föräldrar från andra platser och det är viktigt att de känner till sin bakgrund för att kunna stärka sitt tillhörande. Det är med andra ord viktigt att känna till sitt kulturhistoriska arv, sina rötter och veta var man kommer ifrån.

"[...] jag tar det bästa från både kulturen, att man ska leva kollektivt är ett exempel på värderingar från afg [...] att stå vid familjen är en viktig del av kulturen i afg [...] medan här får man leva fri, och ta egna beslut i livet [...] som ogift bodde jag sj och tog egna beslut i livet

vilket är något som är otänktbarn i det afg kulturen [...] man får liksom ta det som passar bra av både kulturen”. ”beroende på situation ibland ändrar man sin identitet för att kunna passa in i det svenska samhället, jag kanske inte vill prata mycket om min religion när jag e med mina svenska kompisar och försöker passa in då” (Yasmin)

Det är tydligt att det är positivt att kunna kombinera och använda sig av valda delar av det mina informanter tycker är svenskt och afghanskt. Det handlar inte bara om vilka egenskaper i det svenska och det afghanska man uppskattar eller föredrar utan det handlar även om att passa in och fungera i flera olika sammanhang.

4.2 Yttre

4.2.1 Afghan= taliban

”när man kommer som asylsökande först och främst jag gillar inte ditt var du har varit tidigare [...] dom som är duktiga eller dom som vill stå i sitt ben och kämpa i livet och hitta jobb eller klara sig själv etablera sig själv i samhället [...] ja man blir irriterad. [...] Dom tittar inte på det. [...] Det är.. finns många synpunkter man skall köpa här i Sverige också” (Mehmed)

Mina informanter verkade alla i en form eller annan ha upplevt att de blev dömda på förhand och på ett negativt sätt på grund av sitt afghanska ursprung.

” [...] ibland folk som tittar här på tv, media spelar också en stor roll.. [...] vi bedömer kulturen bara av vad media synvinkeln.. inte av den afghanska perspektiv.. eh.. så vi har mycket mycket bra saker i vår kultur.. ” (Nasir)

Nasir tyckte att den allmänt rådande bilden av vad den afghanska kulturen är, förvrängts av bland annat det som talibanerna står för. Det ger en stigmatiserande bild av att afghaner i eller utanför landet är bakåtsträvande, kvinnoförtryckande talibansympatisörer eller liknande.

”Ah han är från Afghanistan, han är från ett krigland, där är det nästan 35 år krig, dom är fanatiker [...] och han kommer här... [...] Vad ska han göra här?”. (Ahmed)

Detta citat pekar ganska tydligt tycker jag på hur stigmatiserande denna bild är av afghaner. När mina informanter speglar sig i detta utifrånperspektiv känner de inte igen sig. Ahmed är som tidigare nämnt engagerad i flera olika kulturprojekt med barn och ungdomar och för honom är det som sagt viktigt att de känner till sin historia och sin kultur. Utan detta är man

halv. Orsaken till det är just det detta citat ovan pekar på. Man känner inte igen sig i den bild som ges av en, man görs till en främling.

Ahmed poängterade vid flera gånger under intervjun att de i hans föreningsarbete där de arrangerar aktiviteter för barn och ungdomar i samband med religiösa och nationella helgdagar för att lära dem om islam och deras kulturella arv, är noga med att lära ut demokrati och tolerans gentemot andra religioner.

”[...] Därför så det mycket viktig hur kan man lära ungdomar... särskilt invandrare [...] Ja dom ber.. går till moskén.. dom tror på Allah eller gud. Men vi vill inte att dom ska va fanatiker [som] vill att det skall va ett religiöst krig”. (Ahmed)

Han upprepade detta på flera sätt och vid flera tillfällen under intervjun. Jag tror han gjorde det för att försäkra sig om att jag inte skulle missförstå honom. Han trodde kanske att jag hade förutfattade meningar och/eller ville förhindra att jag skulle kunna tolka hans föreningsarbete med barn och ungdomar som något slags terroristskola. Trots att han aldrig riktigt gick in på sig själv så visar de här upprepningarna att även han märkte av sin omgivning misstroende gentemot muslimer i allmänhet kanske men framförallt de från Afghanistan.

Genomgående för alla mina informanter var upplevelsen av att det inte spelar någon roll vem de är som personer. Det som avgjorde vem man är i andras ögon och satte en slags stämpel på dem var varifrån de kom. Det faktum att de kommer från Afghanistan styrde alltså enligt deras uppfattning hur de uppfattades av andra.

”[...]oavsett hur bra utbildad man är [...]man är och alltid förbli en av dem andra typ det förekommer diskriminering över allt, i skolor, hos polisen på arbetsplatsen särskild om man är afg”. (Yasmin)

Yasmin berättade om ett tillfälle några år tidigare då hon skulle söka ett jobb och blev nekad att ens söka jobbet för att hon kom från Afghanistan. Synen på afghaner har förändrats sedan talibanerna tyckte hon och nu finns det en fördom om att afghaner, speciellt från de södra delarna av landet som hon är från, är talibansympatisörer.

”[S]om jag minns hade svenska folket en helt annan uppfattning om Afghanistan och det afghanska folket innan taliban regimen [...] nu uppfattas man på helt annat sätt särskilt om jag säger att jag kommer från södra afg hehehe”³⁷. (Yasmin)

4.2.2 På resande fot

”[...] jag kommer alltid känna mig afghan, oavsett var jag än är, även då om jag vill bli svenska skulle nog samhället ändå betrakta mig efter min utseende och härkomst.”

Var Yasmin än befinner sig i världen så är det afghanska tillhörandet starkt känslomässigt betingat. Av citatet här att döma kommer hennes tillhörande som icke svensk mestadels utifrån, det är något/ någon annan bestämmer åt henne. Hennes icke-tillhörande som svensk bestäms här utifrån hennes utseende, namn och så vidare som kopplas till en annan plats än Sverige. På grund av hur hon ser ut och vart hon kommer ifrån kan hon aldrig, även om hon skulle vilja, bli helt svensk upplever hon.

Omgivningens uppfattning spelar stor roll och ibland baseras det på utseendemässiga betingelser. Mina informanternas utseende motsvarar inte den uppfattning omvärlden har av någon som är svensk. Tillexempel berättade Miriam såhär ”När jag var i Grekland senast så frågade folk var jag kom ifrån och då jag sa Sverige undrade de över att jag inte såg svensk ut och då fick jag säga att jag kommer från Afghanistan men att jag bor i Sverige. Så jag säger att jag är afghan som bor i Sverige.”

Det kan även vara som Nasir upplevde det under de tre gånger han återbesökt Afghanistan sedan han kom till Sverige. Första gången han passerade gränsen till Afghanistan hade han aldrig känt sig så fri sa han.

”Jag kände mig som en fri oavsett jag såg mycket mycket ruiner runt om mig och alltså folk var inte samma folk, staden var inte samma stad. Eh.. halva staden hade...eh.. jämnats med marken. [...] Att jag känner mig mycket mycket piggare totalt än med Sverige. Men sen den här synen ändrades lite så där när vi reste runt. [...] Vi går och att studera om vi kan återvända tillbaka, mina barn också.”

Samma frihetskänsla hade Yasmin då hon sade att det var ”som en dröm” den gång hon åter kom till Afghanistan efter flykten. Frihetskänslan förändrades så småningom och Nasir

³⁷ I södra Afghanistan sägs talibanerna haft och kanske även fortfarande har sitt starkaste fäste.

berättade att speciellt senaste gången han varit där hade han känt sig som svensk, ”från första till sista dagen”, eftersom han själv hade förändrats. Han tänkte inte på samma sätt som förut.

”Så när man kommer in man känner sig som en afghan... men när man träffar folk där [...]det var lite svårt. Då kände jag mig lite.. lite främmande där. En del saker passade inte. Mina tankar...[...]Och det det är ju klart att vi blir ju mer påverkade här kanske i landet.”

(Nasir)

Det afghanska tillhörandet ligger mina informanter fortfarande varmt om hjärtat men det är inte alls lika självklart som det varit tidigare. Innan flykten till Sverige. Nasir känner till exempel fortfarande ett starkt tillhörande till Afghanistan men säger sig samtidigt i viss mån känna sig främmande de gånger han besökt Afghanistan efter flykten. Han berättade vidare om ett tillfälle då hans dotter blivit sjuk och de gick till doktorn. I väntrummet hade två killar frågat honom hur det kändes att vara tillbaka i hemlandet. Nasir hade då svarat att han faktiskt bodde där och pekade ut det hus där han för tillfället bodde hos sina släktingar. De ska ha tittat på honom och sagt ”nej du ditt kroppsspråk och hudfärg säger att du inte bott här i Kandahar”.

”Alltså vad är det som händer med folk som kommer från utlandet kan det... typ kroppsspråket kan det... lite andra saker som det skickar iväg signaler som det vi är inte från det här området. Men där man... när jag sist var där så kände jag mig att jag var främmande. [...] Eh.. inte så som jag tycker det skulle vara jobbigt.. men även så så jag har familjen här men eh.. jag har ett annat [...] hem här”

(Nasir)

Man skapar sig ett nytt sammanhang, nya vanor och sätt att leva i det nya landet, man förändras helt enkelt och mycket av denna förändring sker utan att man ens märker det. Det problematiska för Nasir (och mina andra informanter) kan vara att han nu har fler tillhörande än vad han hade i Afghanistan innan flykten till Sverige. Det mest framträdande i sammanhanget är hans tillhörande som svensk. Och eftersom han nu även har ett svenskt tillhörande kan inte det afghanska tillhörandet vara lika självklart naturaliserat längre. Detta ligger i linje med det klassiska synsättet med ett naturligt och helt tillhörande till en plats. Det går inte att tillhöra två olika platser, två olika nationer samtidigt på ett lika naturligt och helt sätt.

4.2.3 Hemma?

Både Nasir och hans fru har jobbat och utbildat sig i Sverige sedan de kom hit och han säger ”vi har kommit in i samhället men fortfarande känner sig .. inte hemma”. Föredrar trots allt Afghanistan framför Sverige om man kunde leva i fred och frihet där. ”Då skulle jag vilja [...] eftersom ingen kan kalla på mig att jag är utlänning.. ingen kan kalla mig att jag är svartskalle..” Men hans barn är trots allt uppväxta i Sverige och han ser dem som svenskar även om svenska samhället inte gör det säger han. Han upplever med andra ord att han har ett hem i Afghanistan trots att han känner sig lite främmande när han är där, men slutsatsen för honom verkar ändå vara att hans hem är där barnen är. Även om han fortfarande har ett starkt känslomässigt tillhörande till Afghanistan.

”fast när jag bodde i USA kände jag mig mer svenska och presentera jag mig alltid med att jag kommer från sverige än att jag är afghan [...] för då hade jag hemlängtan efter sverige och det var sverige som kändes som hemlandet [...] jag har ju besökt afg en gång under dem 20 åren som jag varit utanför landet”

Yasmin sa att hon inte känner sig svensk när hon befinner sig i Sverige, däremot tyckte hon att det var mycket lättare att känna sig svensk när hon befann sig utomlands. Anledningen till det var för att hon känner hemlängtan till Sverige då, inte Afghanistan. Miriam sade också att hon känner sig mer hemma i Sverige ”*för här kan jag gå in och ut som jag vill*”, ”*det är ett afghanskt uttryck*”. En anledning till att Yasmin och Miriam känner så kan vara att de båda flydde Afghanistan vid en mycket ung ålder.

4.3 Diskussion

Det finns ett stort behov hos mina informanter att kunna vara hela i sitt tillhörande. De vill utan förbehåll kunna säga antingen ”jag är svensk” eller ”jag är afghan”. Men det finns många hinder både från dem själva och utifrån. Att inte kunna se sig som helt svensk eller helt afghan verkar i deras ögon innebära en svaghet, en förminskning av personen och dennes identitet. Men samtidigt verkar mina informanter även uppskatta beroende på situation, att fritt kunna välja av både det de anser vara svenskt och det de anser vara afghanskt, vilket kanske kan verka motsägelsefullt. Det de väljer mellan är ju kulturella attribut som anses höra till antingen Afghanistan eller Sverige. Det är det upplevda kravet både inifrån och utifrån på att vara hel i sitt tillhörande, helt afghan eller helt svensk som är det problematiska. Med det klassiska synsättet passar det inte in att inneha två nationella identiteter, man kan bara ha en hel och oförställd nationell identitet. Mina informanter tycks med andra ord ha spoiled

identities då de inte längre med lika stor självklarhet kan säga att de är afghaner. De upplever att de är fast mellan två världar. De vill ha en hel identitet eller ett helt tillhörande för att det i enlighet med Yuval- Davis teori är ett sätt att hantera motstridiga och konkurrerande identiteter.

Istället för att försvagas eller desillusioneras i sin identitet som hutu blev Liisa Malkkiis lägerflyktingar starkare i den, trots deras malplacering i Tanzania. Det blev de enligt henne eftersom att de glorifierade sin nationella (ej nationalstatliga identitet då de kom från Burundi) som hutuer. De vägrade att rota sig på en plats de inte ansåg sig tillhöra och istället för ett problem så såg de själva malplaceringen som en väg till en essentiell identitet som Hutu. Lägerflyktingarna upplevde inte det som att de levde mellan två världar som mina informanter gör. Men jag tror dock inte att detta är det enkla svaret på att slippa känna sig delad i sitt tillhörande. Plats eller ursprung borde inte längre få ta så stor del i människors tillhörighets- och identitetskonstruktioner, speciellt inte då det inte enbart är upp till mina informanter att avgöra sina tillhöranden. Dessutom kan alla mina informanter sägas vara mycket engagerade i samhället då alla är medlemmar i olika kulturföreningar och organisationer vilket också talar emot lägerflyktingarnas alternativ till det klassiska synsättet. Det är ju dessutom viss skillnad i att hutu inte är en nationalstatlig tillhörighet. Här rör sig inte mina informanters tillhörighet kring huruvida de tillhör någon afghansk etnisk grupp som hazarer, pazhtuner osv. Stadsflyktingarnas synsätt passar mer in på mina informanter då man på många sätt kan säga att de är kosmopolitiska och breda personer i sina identiteter. De glorifierar inte sin afghanska tillhörighet för att kunna hantera rotlösheten eller malplaceringen i Sverige, även om den är oerhört viktig och starkt känslomässigt förknippad för dem. De har fortfarande, efter många år i Sverige starka lojalitetsband gentemot Afghanistan. Deras tillhörande är situationell där de förhandlar fram sin identitet beroende på situation. Det är svårt att generalisera kring när mina informanter väljer sitt afghanska tillhörande framför sitt svenska och vice versa, men det verkar ändå vara så att det afghanska tillhörandet är mkt mer känsloladdat. När de väljer sitt svenska tillhörande handlar det mer om att passa in och den tillhörigheten verkar inte vara lika stark eller känslomässigt laddad som det afghanska.

Det verkar vara lättare för mina informanter att identifiera sig som svensk när de befinner sig i till exempel Grekland än när de befinner sig i Sverige. Av någon anledning kanske de hellre också vill framställa sig som svenskar än som afghaner när de är i Grekland. Kanske har det med den negativa koppling som de upplever att folk gör mellan afghaner och till exempel talibaner.

Det kan också vara så som Yasmin upplevde att hon kände att Sverige var hennes hem när hon bodde i USA då hon kände hemlängtan dit och därför sa att hon var svensk då. Tillhörandet till Sverige verkade starkare och mer självklart i ett neutralt land som Grekland. Trots ifrågasättandet av till exempel utseendemässiga drag; ”du ser inte svensk ut?” Däremot är tillhörandet som svensk inte lika självklart och starkt i Sverige. I Sverige upplever de misstroende och diskriminering i vardagen, när de söker jobb, deras barn blir kallade ”talibanjävel” i skolan och så vidare. Sådan vardagsdiskriminering sår frön av osäkerhet hos mina informanter gentemot ”svenskarna” och i jämförelse med dem upplever mina informanter inte sitt tillhörande lika starkt och självklart.

Det är inte bara upp till mina informanter själva att avgöra sitt tillhörande. Även omgivningen och samhället i stort påverkar direkt och indirekt mina informanternas tillhörande eller mina informanternas uppfattning om vart de tillhör. Att ha en tydligt definierad identitet är ju ett sätt att hantera konfliktfyllda och motstridiga konkurrerande identiteter enligt Yuval-Davis teori. Då denna motstridighet även kommer utifrån finns det allt större behov för mina informanter att sätta stämpel på sitt tillhörande. Deras tillhörande till Afghanistan är inte något självklart och naturaliserat längre som vi fick se exempel på i Nasirs återberättande om sitt besök på ett sjukhus i Afghanistan. Och från svenska samhällets sida är deras tillhörande som svenskar inte heller alltid självklart. Det finns både inre och yttre orsaker till att mina informanter upplever att de hamnar emellan den afghanska och den svenska identiteten, mellan två kulturer. Även om de i mångt och mycket upplever att det är yttre påtryckningar som gör att de inte själva får välja sin identitet så finns det även tillfällen då de medvetet väljer den ena identiteten framför den andra och då de är stolta över att vara afghan respektive svensk. Tillexempel föredrar Nazir och Muska att identifiera sig som svenskar när det kommer till värderingar och normer. Men när det kommer till kultur är det mer en självklarhet att kalla sig afghan tycker de.

Mina informanter lägger som tidigare nämnts stor vikt vid att de har svenska normer och värderingar. Ett gemensamt set av värderingar, såsom demokrati och mänskliga rättigheter är enligt Yuval-Davis tillhörandepolitik den kanske mest genomträngliga tillhörande gränsen av alla. Jag tänker tillexempel på citatet där Nasir säger att han har svenska normer och värderingar men att det inte betyder att han kan tänka sig att börja äta gris eller byta hudfärg. Vilket ju förstås är omöjligt.

När det gäller immigranter och flyktingar pratar man ofta om ett ursprungsland eller hemland vilket är ytterst problematiskt då de identifieras och kategoriseras utefter sina hemländer, kulturer och ursprung vare sig de vill eller inte. Mina informanter är som tidigare nämnts mer eller mindre stigmatiserade, det finns en tendens att de döms på förhand för att de kommer från Afghanistan och för att de är muslimer. Och deras upprotning och malplacering i Sverige signalerar en slags patologi eller ett moraliskt och känslomässigt förfall enligt det klassiska synsättet. Denna allmänna uppfattning om en inneboende patologi och ett moraliskt sönderfall hos invandrare på grund av deras påstådda malplacering är kanske anledningen till att mina informanter var så noga med att de har svenska normer och värderingar. Även om den afghanska kulturen är viktig för dem så betyder det inte att de är några dolda terrorister, något som Ahmed tillexempel påpekade om och om igen. Med detta menar jag förstås inte att mina informanter bara vänder kappan efter vinden och propsar på svenska värderingar för att passa in utan jag är övertygad om att de faktiskt också tycker så. Sen är det ju egentligen inte bara svenska värderingar och det betyder heller inte att afghaner boendes eller ej i Afghanistan inte värderar demokrati och mänskliga rättigheter högt.

När man pratar om invandrare definieras de ofta med sina kollektiva identiteter och refereras till som etniska minoriteter. Individer med tillexempel turkiskt ursprung buntas ihop, oavsett 1:a, 2:a eller 3: dje generationens invandrare, under en och samma kollektiva identitetsbenämning, *turkar*. Eller benämningen *invandrare* för den delen. Med en kollektiv identitetsbenämning följer ett normativt antagande om att dessa individer troligtvis också känner en viss svårighet över att de varken kan känna sig som turkar eller svenskar fullt ut. Att de är någonstans mitt emellan. Flera av mina informanter säger att de känner sig halva och att de är mitt emellan två världar. Men att jag skulle säga att de är 50-50 eller att de innehar en hybrid identitet är illasittande och essentialiserande av samma anledning och på samma sätt som att kollektivt kalla mina informanter för afghaner, invandrare eller svenskar³⁸. Det är problematiskt för att ingen av mina informanter konsekvent säger att de är det ena eller det andra. Däremot skiftar de mellan att kalla sig afghan eller svensk eller både-och samtidigt beroende på den situation de är i. Detta är problematiskt för mina informanter ska inte behöva känna sig halva på något sätt, det är det klassiska synsättet som gör att de känner sig halva och jag tror att det skapar onödiga problem för mina informanter. De är inte halva delar av något som var helt från början. Man kan inte sätta likhetstecken mellan afghan och afghansk kultur och man kan heller inte förutsätta att en svensk är någon som ställer sig bakom allt som anses

³⁸ Friedman, Randeria 2004:127f

vara svensk kultur. Det finns inga hela obestridliga nationer där alla är homogena. Världen förändras och kanske blir det som tydligast i migranters fall att det är dags att uppdatera vårt "the national order of things"- tankesätt något.

5. Sammanfattande avslutning

Det övergripande syftet med denna uppsats har som sagt varit att få en bättre förståelse för hur identitet skapas och återskapas i ett transnationellt sammanhang som detta att som afghansk flykting bo i Sverige. Fokus har framförallt legat på att ta reda på vad tillhörande och plats har för betydelse för identitetskonstruktioner. I det syftet har jag i denna uppsats undersökt och ifrågasatt platsens hemmahörande i tillhörandekonstruktioner. Det jag kommit fram till i enlighet med mitt teoretiska ramverk är att platsen är och förblir en stor del av vår identitetskonstruktion och tillhörande, platsen har med andra ord stor betydelse. Territorialisering och identitet är nära länkade. Men det är också viktigt att inte stirra sig blind på födelseplats och grad av ursprung för att man då tenderar att essentialisera och fixera migranters identiteter. Därmed riskerar man att gå miste om de multipla tillhörande som människor skapar till platser genom att leva där men också genom att komma ihåg och föreställa sig dem, individuellt eller kollektivt. Genom att observera att fler och fler sociala grupper lever i ett slags generaliserat tillstånd av hemlöshet och att det troligtvis finns ett behov för nya teorier kring upprotning och malplacerade människor är inte att förneka vikten av platsens hemmahörande i identitetskonstruktioner³⁹.

“Rather than tracing back the roots . . . to their source, I've tried to show how the roots themselves are in a state of constant flux and change. *The roots don't stay in one place. They change shape. They change colour. And they grow. There is no such thing as a pure point of origin . . . but that doesn't mean there isn't history.*” (cit. ur Malkki 1992:38)

Det är problematiskt att det klassiska synsättet är så dominerande i identitetsprocesser. Denna territorialiserande syn essentialiserar och fixerar migranters identiteter så att de närmast kan liknas vid ett slags migrerande kulturer. De personer som migrerar över statsgränserna ses mer eller mindre som upprotade och malplacerade i det nya landet. Det problematiska med detta är således att man antar att flytten eller i detta fall flykten till ett annat land implicit leder till en ”kulturkrock”. Alltså antar man att två hela och homogena kulturer krockar i detta möte. På så vis essentialiseras invandrares eller minoriteters identiteter. Turkar är tillexempel

³⁹ Malkki 1992:25

på ett visst sätt jämförelsevis med andra invandrare som greker och invandrare essentialiseras som grupp gentemot till exempel svenskar. Det jag försöker säga med detta är att den kollektiva identiteten långt ifrån behöver stämma överens med en människas individuella identitet, lika lite som att en svensk alltid är blond, blåögd och älskar midsommar, sill och nypotatis. Detta är en konsekvens för de grupper som klassificeras som malplacerade och upprotade.

”Att ta vara på det man har men ändå att vara öppen för nya saker. [...] Det är viktigt att känna sig stolt över sitt land och sitt ursprung. [...] Det är svårt att hitta balansen mellan afghan och svenskhet. Är varken typisk afghan eller typisk svensk. Jag är den jag är. Kan inte separera det ena från det andra... Det är lite som en boll av klumpar”. (Miriam)

Det kan också leda till att dessa grupper och individer faktiskt också upplever att de slits mellan två kulturer. Fast det de gör är att de slits mellan två nationella tillhöranden. Sedan ankomsten till Sverige har mina informanter skapat tillhörande band till Sverige. Man skapar sig ett nytt sammanhang, nya vanor och sätt att leva i det nya landet, man förändras helt enkelt och mycket av denna förändring sker utan att man ens märker det. Det tidigare så självklara och naturaliserade afghanska tillhörandet som de inte ens behövde reflektera över har sedan tiden i Sverige blivit uppmärksammat. Kanske mer och mer i takt med att tillhörande banden till Sverige blivit fler och starkare har det kommit att uppmärksammas. Men det betyder inte att tillhörandet till Sverige varken är oproblemiskt eller naturaliserat.

7. Källförteckning

Brubaker, R. "Neither individualism nor groupism: a reply to Craig Calhoun" *Ethnicities* 3,4 2003

Calhoun, C. "Belonging in the cosmopolitan imaginary" *Ethnicities* 3,4 2003

Eriksen, Thomas Hylland (2000). *Små platser - stora frågor: en introduktion till socialantropologi*. Nora: Nya Doxa

Eriksen, Thomas Hylland (2004). *Rötter och fötter: identitet i en ombytlig tid*. Nora: Nya Doxa

Friedman, Jonathan & Randeria, Shalini (red.) (2004). *Worlds on the move: globalisation, migration and cultural security*. London: I. B. Tauris

Franzén, Elsie C. (2001). *Att bryta upp och byta land*. Stockholm: Natur och kultur

Malkki, Liisa H. (1995). *Purity and exile: violence, memory and national cosmology among Hutu refugees in Tanzania*. Chicago: University of Chicago Press

Malkki, Liisa (1992) National Geographic: The Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees. *Cultural Anthropology*, Vol. 7, No. 1, Space, Identity, and the Politics of Difference (Feb.), pp. 24-44 Published by: Blackwell Publishing

Yuval-Davis, Nira. (2006) Belonging and the politics of belonging, *Patterns of Prejudice*, 40:3, 179-214, London: Routledge

Internet

Hämtat 2013-07-31- <http://www.migrationsverket.se/info/7508>